

Mărioara SFERA
(Universitatea din Novi Sad) | **Literatura română din Voivodina:
despre poetul Ion Miloș**

Abstract: (Romanian Literature in Voivodina: Ion Miloș) Through his lyrics, the poet Ion Miloș (originating from the Serbian Banat) offered in his work an original vision of the role of poetry and religion in the life of modern being. On the other side, he tried to offer an original recipe for creating a discussion of ideas and interactive exposure of some axiological options. The pain of poetry and religion is a theme that has constantly preoccupied Ion Miloș under whose sign he gave life to many lyrics. His poetry must be necessarily seen as an integral part of his vast cultural-literary commitment. Spread over more than four decades, his volumes of poetry in Romanian language foremost highlight the direct and permanent contact with Western-European poetic space.

Keywords: canon, Ion Miloș, poetry, Romanian literature from Serbian Banat, modernism.

Rezumat: Prin versurile sale, poetul Ion Miloș, originar din Banatul sârbesc, a oferit în opera sa o viziune originală asupra rolului poeziei și al religiei în viața omului modern. Pe de altă parte, a încercat să ofere o rețetă originală pentru crearea unei dezbateri de idei și de expunere interactivă a unor opțiuni axiologice. Durerea poeziei și a religiei este o temă care l-a preocupat constant pe Ion Miloș, sub semnul căreia a dat viață multor versuri. Poezia lui trebuie văzută neapărat ca parte integrantă a vastei sale angajări cultural-literare. Răspândite pe intervalul a peste patru decenii, volumele sale de poezie în limba română evidențiază în primul rând contactul direct și permanent cu spațiul poetic vest-european.

Cuvinte-cheie: canon, Ion Miloș, poezie, literatura română din Banatul Sârbesc, modernism.

Motto: „*Ion Miloș e unic... Eu văd în el cel mai vital dintre poeții centrului și estului Europei, în linia gândirii lui Cioran și a lui Gombrowicz.*”

Cornel Ungureanu

Literatura română din Voivodina este un fascinant fenomen al unei populații dincolo de frontiera propriu-zisă situată la periferia spațiului lingvistic românesc, populație care n-a renunțat și nu va renunța niciodată la sensibilitatea și puritatea limbii materne, căutând mereu să-și promoveze identitatea culturală, spirituală și națională.

Canonul poate fi înțeles ca o listă de autori socotiți fundamentali și care au atins apogeul într-o literatură anume. Cu alte cuvinte, canonul poate fi privit ca punctul culminant al ierarhiei literare dintr-o epocă istorică dată, dar și ca o anume dominantă expresivă determinată de context. Perioada dezvoltării literaturii române din Banatul sârbesc începe cu secolul al XIX-lea și durează până în zilele noastre. Ascensiunea literaturii române în Banatul sârbesc a început cu înființarea ziarului *Libertatea* (primul număr apare la 27 mai 1945) și cu înființarea revistei *Lumina* (12 ianuarie 1947), care au promovat ideile scriitorilor români din Voivodina. Fondatorii noii mișcări literare ai revistei *Lumina* și totodată oameni de seamă printre românii din Banatul sârbesc sunt: Mihai Avramescu, Ion Bălan, Radu Flora, Vasile (Vasko) Popa; apoi tradiționaliștii Ion

Marcoviceanu, Mihai Condali, Iulian (Rista) Bugariu, Traian Doban, Miu Mărgineanu și Cornel Bălică; moderniștii Slavco Almăjan, Ioan Flora, Felicia Marina Munteanu, Nicu Ciobanu, Mărioara Baba Stojanović, Ioan Baba, Ileana Ursu, Eugenia Ciobanu Bălțeanu și Olimpiu Baloș, până la noii tradiționaliști Miodrag Miloș, Florin Ursulescu, Costa Toader și Aurora Rotariu Planjanin, avangardistul și suprarealistul Petru Cârdu, antimodernistul Pavel Gătăianțu, dar și tinerii poeți ai cenaclului literar „Tineretele condeie”: Ana Niculina Sârbu Ursulescu, Mărioara (Țera) Sfera, Valentin Mic și Ionela Mengher (Popa 1997, 35).

Chiar dacă literatura din Voivodina s-a dezvoltat „pe cont propriu” (Agache 2010, 27), izolată de România în primele decenii postbelice, aceasta a tins continuu să se sincronizeze cu fenomenul general românesc, dar, pe de altă parte, să țină pasul și cu ceea ce se petrece în plan literar sârb. Mișcările literare și culturale fondate în Banatul sârbesc în perioada postbelică au contribuit, în mare măsură, la dezvoltarea vieții culturale și literare a românilor din această zonă. Scrierile din acest areal includ influențe ale mișcărilor culturale existente în spațiul cultural european și românesc. Despre apartenența scriitorilor români – tradiționaliștilor, moderniștilor, noilor tradiționaliști avangardiști sau suprarealiști – au scris cei doi istorici literari: Catinca Agache în *Literatura română din Voivodina* (Editura Libertatea, 2010) și Ștefan N. Popa în *O istorie a literaturii române din Voivodina* (Editura Libertatea, 1997). Deși literatura din Voivodina nu avea o direcție ferm conturată, aceasta este în primul rând așezată la răspântia a două culturi și două literaturi distincte – cea română și sârbă. Situată în prelungirea *Vieții românești*, pe linia tradiționalismului, „acesta suferea prin devierile determinate de dogmatismul în plină expansiune” (*Ibidem*, 38). Scriitorul român avea misiunea, încă de la publicarea primului „program”, în 12 ianuarie 1947, la Vârșeț, *Drumul devenirii noastre*, prezentat de Vasco Popa la Vârșeț, să scrie în limba lui maternă și de a urmări „dezvoltarea genurilor”.

De la publicarea eseului *Ce-i defăcut*, (1957-1958), poetul Ion Miloș „a reprezentat o primă breșă în linia tradiționalistă a revistei” *Lumina* (*Ibidem*, 40). Deoarece articolul a apărut imediat după scandalul produs de bătălia dintre tradiționaliști și moderniști din planul literaturii sârbe, acesta a constituit semnalul necesarei abandonări a vechilor șabloane și schimbări a discursului poetic. Ion Miloș încearcă, prin opera sa, să inducă o cu totul altă orientare, îndreptată spre modernism. Acest articol a produs o reacție a scriitorilor pe linie proletcultistă, sau pe linie tradiționalistă, încât a anulat generația șaizecistă, aceasta fiind nevoită să evadeze în spațiul sârb sau european, pregătind, totuși, drumul modernismului și restructurării discursului liric specific primei generații de scriitori din această zonă. Acest fapt, pe care l-a realizat Ion Miloș pentru literatura română din Voivodina, a determinat saltul revistei *Lumina* spre înalte cote valorice.

În perioada următoare are loc o deschidere spre alte spații literare (acceptând influența română sau universală asupra literaturii din Voivodina prin intermediul textelor publicate în revista *Lumina*) și apariția unei tendințe de sincronizare cu fenomenul larg românesc și universal. Un moment important în literatura română din Voivodina este afirmarea scriitorilor anilor optzeci și nouăzeci. Acestei generații îi aparțin Ioan Flora, Pavel Gătăianțu, Ioan Baba, Nicu Ciobanu, Petru Cârdu, dar și poetul cu care soarta a fost foarte nemiloasă și nedreaptă, Ion Miloș, unul dintre reprezentanții de seamă ai modernismului voivodinean.

O serie de aspecte biografice sunt utile demersului nostru de a prezenta importanța acestui scriitor în spațiul Banatului sârbesc. Ion Miloș s-a născut la 16 februarie în 1930, în satul Sărcia (Sutjeska) din Banatul Iugoslav. Deja ca elev al liceului român din Vârșeț a fost inclus în Almanahul școlii pentru anul 1945/1946. După absolvirea liceului urmează cursurile Facultății de Filozofie din Belgrad (1950-1955), iar în 1950 apar poeziile lui proprii și traduceri din lirica maghiară, în revista *Lumina*. Debutează cu volumul de poezii *Muguri* (1953) care simbolizează de fapt tinerețea anilor poetului și „muguri noi în primăvara mișcării literare” (Roșu 1989, 145). Studiază la Sorbona un an din 1955 în 1956 iar în 1956-1958 lucrează la Belgrad ca ziarist și traducător. Eseul său polemic (*Ce-i de făcut?*) în care a refuzat poezia „de dictat”, de rețetă stalinistă și comunistă¹, a contribuit ca anii de muguri și de cântec să se transforme în tristețe și singurătate provocând exilul benevol al poetului. Emigrează în 1959 în Suedia întrucât a fost interzis în toate publicațiile românești din Banatul sârbesc timp de 24 de ani (1960-1984). Despre această perioadă Nicu Ciobanu și Vasa Barbu au scris că: „Ion Miloș este un poet al exilului [...] dureros și tragic, care l-a făcut ani în șir «mut ca o lebădă», acolo, în patria lui Strindberg [...] și i-a marcat dramatic destinul” (Ciobanu, Barbu 2013, 131).

Scriind deja o poezie inedită în spațiul balcanic, influențat de lirica și filosofia europeană, odată cu exilul, Ion Miloș dă poeziei sale un contur nou, ce îi amplifică dimensiunea europeană. Scriitor român și suedez totodată, reconfigurează o lume a nordului într-o limbă română de o acuratețe extraordinară, niciodată nemiîntorcându-se în graiul vorbit în satul său natal, Sutiesca. Abia în 1968 a făcut o primă vizită în România, despre care scria următoarele: „Din embrion, cred, am vrut să vin în România”. Într-adevăr, acest *om-instituție* nu s-a lepădat de românitate și „nu pleca [niciodată] din grai” (Rachieru 2016, 255). În poezia *Trei țări*, Ion Miloș constată cu luciditate dureroasă următoarele: „Eu am trei țări/ Iugoslavia e moartă/ România zace la spital/ Suedia șchiopătează./ Eu deschid ferestrele în larg”. Altădată contemplă anti-blagian satul agonice („Eternitatea nu mai trăiește în satul meu natal”) și tinerețea sa care „a plecat peste hotare / bătrânețea se retrage în cimitire”. Departe de țara mamă și de casa lui părintească din Banatul sârbesc, nu a uitat nici limba și nici iubirea sa de literatura română, devenind unul dintre cei mai mari traducători ai operei lui Eminescu în limba suedeză. Traducându-l pe Eminescu în suedeză, Miloș a depus o muncă grea de 10 ani, publicându-l la editura Symposion, primele traduceri fiind primite excepțional de marea critică suedeză. Prin versurile sale, Eminescu a reușit să realizeze alchimia subtilă care leagă muzica, sentimentul și gândul. Versurile sale sunt aproape muzică, iar muzica este greu de tradus în altă limbă. Ceea ce l-a obsedat pe Miloș la Eminescu a fost euforia și ploaia vocalelor, faptul că este intraductibil în altă limbă, după cum susținea Zoe Dumitrescu-Buşulenga (Miloș-Rachieru 2010). Până în anul 1989 când Miloș l-a tradus pe Eminescu în suedeză cu ocazia centenarului Eminescu, în afară de o mică broșură a lui Peter Henry Matthis *Mihai Eminescu – poetul numit pesimist* (care

1. După publicarea articolului său „program”, *Ce-i de făcut* (*Lumina*, nr. 6, 1957 și nr. 1 din 1958), Ion Miloș a fost declarat de Radu Flora și de apartenenții literaturii proletcultiste și tradiționaliste drept dușman al poporului, anticomunist. A fost interzis în toate publicațiile românești din Voivodina, fapt care l-a determinat să plece în exil, Ion Miloș întrerupând orice legătură cu literatura română din Voivodina, revenind acasă prin poezie abia în anul 1994 când i s-a publicat volumul de poeme alese *Rădăcinile focului*, la Editura Libertatea din Novi Sad.

conținea și *Împărat și proletar* în traducerea lui Ralf Parland), nimic altceva nu exista în suedeză despre opera lui Eminescu. Așadar, Ion Miloș a fost cel care l-a promovat pe Eminescu în Suedia și datorită lui sunt 30 de poezii (poeme) traduse în limba suedeză publicate în volumul amintit *Över höjdena*, ce reprezintă prima și singura traducere a marelui poet roman în limba suedeză.

În 1994 lui Miloș îi apare, după 41 de ani de absență, primul volum de poeme alese la editura Libertatea intitulat *Rădăcinile focului* (antologie de autor, Novi Sad, 1994), ediție îngrijită de Nicu Ciobanu și prefațată de Cornel Ungureanu. Volumul marchează întoarcerea poetului acasă, în spațiul literaturii române din Voivodina: *Rădăcinile focului* „vine să ofere o privire de ansamblu asupra crezului poetic, a metamorfozelor literare care au conturat [...] sensibilitatea poetică a lui Ion Miloș” (Ciobanu 1994, 157). Prin acest volum Ion Miloș renaște vrând-nevrând în spațiul literaturii române din Voivodina.

Ion Miloș este tradus și inclus în multe și diferite antologii dintre care cea mai importantă rămâne *Poems in my Earphone* a lui John Agard (Longman Literature, Londra, 1995).

Prin versurile sale, Ion Miloș ne-a oferit viziunea originală asupra rolului poeziei și al religiei în viața omului modern, a încercat să ofere o rețetă originală pentru crearea unei dezbatere de idei și de expunere interactivă a unor opțiuni axiologice. Durerea poeziei și a religiei este o temă ce l-a preocupat pe Ion Miloș, sub semnul căreia a dat viață multor versuri. Poezia lui trebuie văzută neapărat ca parte integrantă a vastei sale angajări cultural-literare. Răspândite pe intervalul a peste patru decenii, volumele sale de poezie în limba română evidențiază în primul rând contactul direct și permanent cu spațiul poetic vest-european. Fiind stabilit în Suedia, mai întâi s-a impus în Occident prin traduceri din literatura română în limba suedeză. Figurează, la fel, în culegeri de texte și în *Enciclopedia Regală Suedeză*. Este apreciat ca poet și traducător, inclus în manuale școlare din Suedia, tradus în engleză, beneficiind de o critică literară deosebit de favorabilă în Suedia și în Anglia. Debutează în limba suedeză cu volumul *Froët – Sămânța* (1978). Era inclus în reviste prestigioase precum *Res Publica*, *Artes* din Stockholm. Critica literară din Suedia a receptat elogios opera sa poetică: „Miloș vorbește pentru cei ce au fost învinși” (Ulf Eriksson, *Dagens Nyheter*, 1993) sau „poet foarte fin [...] o tandră și fermecătoare lirică de dragoste” (Curt Bladh, *Sundsvalls Tidning*, 1993). Nu face excepție receptarea sa în Anglia: „o poezie excelentă. Filozofie subtilă...” (Jim Burnes, *Ambit*, 1981).

O altă orientare a poeziei lui Ion Miloș este sentimentul acut al „patriei-mamă”. Scriitorul consideră că este foarte important pentru un om să aibă un loc, fiindcă omul sfințește locul și cine își pierde locul își pierde și limba, și adevărul și devine omul nimănui, un exilat în lume. Crediința lui Ion Miloș era că a adus *ceva nou în poezie*, un demers nou în planul literar românesc, determinat de „o altă sensibilitate, influențată de spațiul scandinav, de experiența dură a exilului, de formația sa filozofică” (Agache 2010, 147). Într-un interviu publicat în „Portal-MĂIASTRA”, anul III, nr. 2/11, 2007, Ion Miloș a afirmat:

Poezia mea nu e flecăreală de vorbe frumoase ci o poezie a simplității profunde, grave, chiar tragice. Poezia se scrie cu cuvinte, dar se face cu sufletul. Observați asta în versurile mele și veți avea o clarificare, o idee lămuritoare. Cine

scrie cum scriu alții, zice Ion Miloș, acela nu face poezie, ci modă. Adevăratul scriitor scrie cum nimeni până la el nu a scris: Eu mi-am dat seama de această mare capcană, m-am ferit de maniere, curente și modă. Cred că, ferindu-mă de aceste pericole, mi-am dobândit un stil aparte, care probabil e greu de acceptat de gustul reducăționist al modei și manierelor. Azi, poezia a devenit fie o compoziție sofisticată împiedicată în propriul ei limbaj, fie o încurcătură inutilă de podoabe din care nu mai rămân decât... podoabele. Modă, mimesis, mărci, canon... Post-modernii au fugit de canoane și au nimerit în propriul lor canon, și nici nu vor să-l depășească, persistă cu încăpăținare (Miloș 2007, 26-28).

Netăgăduind că în poezia sa există o etică a cuvântului poetic, dar și una a gândirii filosofice, Ion Miloș accentuează că: „Poezia trebuie, așadar, să fie dincolo de cuvinte și metafore scilicet, dincolo de podoabe, în sfera noțiunilor, ideilor, adică în zona gândirii. Talentul fără logos înseamnă poezie fără aripi”. Și încă: „Eu nu scriu cu talentul, ci cu logosul. Toți marii poeți ai omenirii există, dincolo de talent, în lumina marilor idei. Nu există poezie mare fără idei, fără viziuni, fără metafizică. Asta ridică poezia în universalitate. Gândirea este universală, talentul este un dat particular. Toate invențiile lumii sunt rod al gândirii” (*Ibidem*).

Ion Miloș scrie în patru limbi (română, sârbă, franceză, suedeză) și traduce în/ din șapte limbi (română, sârbă, franceză, suedeză, engleză, macedoneană, slovenă). A publicat peste treizeci de volume de poezii în cele patru limbi în care scrie, cele mai multe fiind în limba română: *Muguri* (Libertatea, Panciova, 1953); *Eterna auroră* (București, 1977); *Tauri și melci* (Cluj-Napoca, 1982); *Nunți boreale* (București, 1984); *Invitație la o masă de ape* (Cluj-Napoca, 1985); *Amurgul frunzelor* (Cluj-Napoca, 1993); *Iubirea și alte iubiri* (Iași, 1993); *Imagini de rouă* (Cluj-Napoca, 1998); *Cerul iubirii* (Timișoara, 1998); *Nemărginiri* (Iași, 1998); *Cerul de sub ierburi* (București, 1998); *Născut în trei țări* (Timișoara, 1999); *Sufletul și nordul* (antologie de autor, Timișoara, 1999) etc. Ca un promotor de seamă al limbii materne și al culturilor balcanice, Miloș a fost membru al Uniunii Scriitorilor din România, Suedia, Serbia, Republica Moldova și Macedonia. Serviciul pe care îl face literaturii române în Suedia e foarte prețios, el traducând peste douăzeci de scriitori români: Eugen Jebeleanu (1981), Mihai Eminescu (1989), Marin Sorescu (1990), Geo Bogza (1990), Mircea Dinescu (1990), Ana Blandiana (1990), Lucian Blaga (1995), George Bacovia (1995) etc. La fel a tradus din limba suedeză în limba sârbă, macedoneană, croată (Arthur Lundkvist, Lasse Söderberg, Lars Gustafsson, Maria Wine, Östen Sjöstrand etc.) dar și din limbile vorbite în fosta Iugoslavie în limba suedeză (antologia de poezie *Regnbagens sangel*, 1990).

Ion Miloș este, mai întâi de toate, un gânditor intelectual, un observator fin al faptelor de viață din care reține ideea, tipicitatea. Lirica lui este filosofică și metafizică, social-metafizică și erotică, ludico-ironică și paradoxală. Concepția sa poetică este de o mare originalitate, punând în circulație idei și motive inedite precum: „poezia mea nu este flecăreală de vorbe frumoase” sau „eu nu scriu cu talentul, ci cu logosul”. Tonul poeziei este temeinic și așezat în cadre aproape sentențiale. Lirica lui exprimă o împăcare de sine, o luminare a unei înțelegeri largi și lăuntrice. Problemele majore ale lumii contemporane aflate în disoluție se regăsesc și revin obsedant în tematica liricii de idei a poetului. Poezia de tinerețe aduce vârsta fericită a tinereții prin avânt și neliniște, cu o

remarcabilă forță discursivă: „Anii mei de muguri/ Anii mei de foc/ Să fiu prooroc/ În pas cu vremea mea/ auz, ochi, glas/ tot” (*Dorința*). Versurile scrise între anii 1954-1958 nu erau publicate în Serbia, ci au fost publicate abia în 1977 în volumul *Eterna aurora* la Editura Univers, fiind primul volum publicat în România, reprezentând „intrarea poetului în literatura română pe ușa din față” (Agache 2010, 151-152). E o poezie a împăcărilor de conștiință și spirit, nelipsită de observația incitantă ridicată la rang de idee, de revalorizare vizionară a lumii. Secretul formulei lui poetice constă în modul de gândire înalt, universal, „[un] liric minunat și tragic, [...] în extraordinara capacitate de înțelegere umană.” (*Ibidem*). Și dacă de la publicarea primului volum până la al doilea au trecut 20 de ani, prin apariția *Eternei aurore*, criticii literari l-au considerat un poet „cu un discurs liric inedit prin viziunea asupra lumii și tiparele moderne de expresie” (Munteanu apud Miloș 1978, 169). Cu un ton ironico-moralist, din prisma unei etici cu încărcătură filozofică, scrie versurile lui din acest volum, conturând o adevărată poetică a omului contemporan înstrăinat de propria natură, în ținuturi străine: „Oameni la stânga, oameni la dreapta/ Homo sapiens homo faber homo ludens homo lupus/ Supraomul omul nou omul interplanetar omul număr” (*Lumea*).

Cu volumul *Tauri și melci* (1982) începe să scrie poezie în exil și despre exil. Lirica lui este mai matură iar prin frecventarea cercurilor literare franceze și influența modului de gândire înalt, universal, Miloș include metafore parabolice, evocând spații brutale, dezumanizate, imaginea vieții crâncene, devoratoare, la opusul căreia se află sensibilitatea umană: „Nimic nu s-a schimbat în lume/ Mărul e tot măr/ Șarpele e tot șarpe.” (*Nimic nu s-a schimbat în lume*). Abia următorul volum, *Nunți boreale* (1984), atinge sarcasmul maxim, construind poeme cu mari economii de cuvinte, aducând în literatura română o formulă inedită: „Eu mașină/ Tu mașină/ El mașină/ Ea mașină/ Toți mașină” (*Mașina*). Prin această exprimare gnomică, aforistică, paradoxală, conturează o viziune a universului din domeniul absurdului, în care valorile sunt răsturnate. Doar prin volumul *Ouă căzute din cuib* (1985) simțim în tonul de a scrie un regret că a plecat în ținuturi străine, amintindu-și de destinul său minoritar, exilat într-o societate vitregă: „Cetățenii nimănu/ Singuri cu singurătatea” (*Gastarbaiterii*). Toate aceste idei, teme, motive sunt, după cum ușor se poate deduce, rodul unor îndelungi și acute observații, al unei profunde reflecții, al unor trăiri și proprii experiențe. Se adaugă la toate acestea o cultură aleasă, o viziune ideatică și un spirit european al percepției valorilor. În ciuda amarei și îndelungatei experiențe de apatrid, desigur că țara din sufletul lui Ion Miloș – în atâtea rânduri *poeta laureatus* – este România, iar versurile sale, gândite și scrise în limba română au o rezonanță și un impact aparte.

Considerat de unii critici literari un poet care face parte din „categoria dezrădăcinaților definitivi” (Ion Rotaru), Ion Miloș devine în Suedia unicul reprezentant al spațiului cultural și literar est-european, încât autorul și-a asumat astfel condiția de exilat ca marcă ontologică, valorizând-o pozitiv (M. Cimpoi). Versurile lui Ion Miloș, inconfundabile în spațiul literar al Banatului sârbesc și românesc în general, „aduc o infuzie binevenită dinspre lirica modernă europeană” (Agache 2008, 86), ocupând un loc distinct în literatura română, „în primele linii ale liricii românești” (*Ibidem*).

Referințe bibliografice

- Agache, Catinca. 2006. *Literatura română în țările vecine (1945-2000)*. Iași: Editura Princeps Edit.
- Agache, Catinca. 2014. *Ion Miloș sau Ovidiu la Lekattens*, în revista „Lumina”, Serie nouă, LXVII, nr. 7-9/2014, p. 5-9
- Agache, Catinca. 2008. *Fenomenul literar românesc din Banatul sârbesc – Voivodina*. Iași: Editura Feed Back.
- Ciobanu, Nicu, Barbu, V. 2013. *65 de ani de beletristică (1947-2012)*. Panciova: Editura Libertatea.
- Popa, Ștefan N. 1997. *O istorie a literaturii române din Voivodina*. Panciova: Editura Libertatea.
- Popovici, Virginia. 2013. *Opinii și reflecții (Lirica românească din Voivodina)*. Panciova: Editura Libertatea.
- Miloș, Ion. 2012. *Printre nămeții Nordului*. Iași. Editura Ars Longa.
- Miloș, Ion. 1978. *Rădăcinile focului*. Novi Sad: Editura Libertatea.
- Rachieru, Adrian Dinu. 2016. *Ion Miloș sau drama identității*, în revista „Limba Română”, anul XXVI, nr. 1-2, p. 254-261.
- Roșu, Costa. 1989. *Dicționarul literaturii române din Iugoslavia*. Panciova: Editura Libertatea.